

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ: МІСЦЕ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості розвитку світового ринку прямих іноземних інвестицій, обґрунтовано сучасний етап розвитку ринку прямих іноземних інвестицій в умовах глобалізації, а також виявлено та проаналізовано місце України на ринку прямих іноземних інвестицій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, цивілізаційний процес, лібералізація, ринок капіталів, прямі іноземні інвестиційні потоки, іноземні інвестиційні запаси.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены особенности развития мирового рынка прямых иностранных инвестиций, обоснован современный этап развития рынка прямых иностранных инвестиций в условиях глобализации, а также выявлено и проанализировано место Украины на рынке прямых иностранных инвестиций.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: глобализация, цивилизационный процесс, либерализация, рынок капиталов, прямые иностранные инвестиционные потоки, иностранные инвестиционные запасы.

ANNOTATION: The article highlights the peculiarities of the evolution of the world market of direct foreign investments. The article highlights the peculiarities of development of world market of direct foreign investments. The article grounded development of the modern stage of market of direct foreign investments in the conditions of globalization, and exposed and analyzed place of Ukraine at the market of direct foreign investments.

KEY WORDS: globalization, civilization process, liberalization, market of capitals, direct foreign investment flows, foreign investment stock.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується глобалізацією, таким явищем у розвитку людства, що стосується його економічних, цивільних і політичних структур. Тема глобалізації займає одне з провідних місць в актуальних проблемах економіки. Глобалізацію можна розглядати через виникнення єдиного економічного простору в планетарному масштабі. Сам термін «глобалізація» (від франц. global) означає загальний, такий, що охоплює всю земну кулю. Це дуже складний багатогранний процес, який розповсюджується на всі явища суспільного розвитку і пов'язаний з поглибленням інтернаціоналізації сві-

тової економіки, зростанням взаємозалежності національних держав, обумовлений прискореним рухом міжнародних переміщень товарів і послуг, капіталу, високих технологій.

Сучасний етап світового розвитку показує, що серйозним викликом сьогодення є характерний глобальний характер. Унаслідок того, що процес глобалізації є складним, нерівномірним і багаторівневим явищем, у сучасній економічній літературі немає однозначних визначень змісту цього процесу, його чинників і наслідків.

Глобалізація відображає нову реальність зростання глобальної взаємозалежності, нове світове економічне середовище, яке великою мірою зумовлено новими комунікаційними технологіями (тут національні межі не є реальною перешкодою для вільної торгівлі і руху капіталу). Глобалізація перетворилася на потужну силу, яка стимулює світову економіку, світовий порядок, розподіл ресурсів, конкуренцію. Як наслідок, політичні й економічні пріоритети переміщуються від локальних і національних рівнів на регіональні і міжнародні.

Тому, обрана проблематика щодо впливу глобалізації на світовий ринок іноземних інвестицій в умовах глобалізації та виявлення місця України в цьому процесі є досить актуальною і потребує подальшого проведення дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження проблем та питань, які пов'язані впливом глобалізаційних тенденцій на економіку, в тому числі на світовий ринок іноземних інвестицій, а також вивчення особливостей ринку прямих іноземних інвестицій в Україні є предметом дослідження як зарубіжних учених і практиків, так і вітчизняних фахівців. Серед останніх слід виокремити наукові праці у сфері дослідження світового ринку прямих іноземних інвестицій С. Бреус, А. Букало, Є. Євтушевського, В. Радченко та ін., у сфері дослідження питань глобалізації: О. Білорус, Д. Воловик, Д. Лук'яненко, Ю. Пахомов, В. Юрчишин та ін.

Формулювання мети (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного етапу світового розвитку, що характеризується глобальним характером, основних засад глобалізації та глобалізаційного впливу на особливості розвитку ринку прямих іноземних інвестицій наприкінці ХХ ст. — початку ХХІ ст., виявлення місця України на світовому ринку іноземних інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Реалії нашого життя це, перш за все, зростаюча роль глобалізації, яка стосується розвитку сві-

тової спільноти, і кардинальні зміни у сфері міжнародних відносин, які характеризуються трансформаційними змінами і здійснюють безпосередній вплив на розвиток країн. У таких умовах зростає важливість ефективнішої міжнародної співпраці, з одного боку, і виникають величезні загрози, з іншого боку. Саме сьогодні світ стоїть перед новими глобальними загрозами і викликами, які виникають внаслідок адаптації світового господарства до нових геополітичних реалій. Тому глобалізація являє сьогодні якісно нову систему відносин між країнами світу, перш за все, і між всіма іншими суб'єктами.

Поняття «глобалізація» увійшло до науки на початку 80-х років ХХ ст. як відображення фундаментальних перетворень сучасної світової економіки, зумовлених посиленням дії загальноцивілізаційних законів і закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя і формують постіндустріальну цивілізацію, інформаційне суспільство, суспільство, засноване на знаннях.

Глобалізація змінила зовнішність світового економічного середовища; вона потребує спільних зусиль урядів держав і міжнародних організацій, регулювання на світовому рівні. В умовах глобалізації відбувається формування глобального світового виробництва, кардинально змінюється зміст світових господарських зв'язків, змінюється напрямки і структура міжнародної торгівлі, змінилися напрямки та обсяги руху капіталу; перетворення випробовує і фінансова сфера, посилюється орієнтація розвинених економік на використання всіх сфер людської активності.

Для аналізу глобалізаційних процесів використовуються наступні індикатори [9]:

1) економічні — рівень міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торговельні потоки, міжнародні інвестиції і виплати;

2) персональні — міжнародні поїздки і туризм, обсяг телефонного трафіку, поштових відправлень, трансграничних грошових переказів й інші особисті контакти;

3) технологічні — рівень розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, кількість користувачів Інтернет;

4) політичні — участь держав та їх членство в міжнародних організаціях, участь у міжнародних місіях, ратифікація міжнародних договорів, кількість державних трансграничних фінансових операцій, кількість посольств та інших іноземних представництв у державі.

Ці показники говорять про те, що підходи до вирішення актуальних проблем, у тому числі і в економіці, частково закладені в індексах глобалізації, з одного боку, а з іншого — індекси глобалізації ігнорують проблеми взаємодії суспільства і природи. Таким чином, відзначимо, що глобалізація змінила геополітичну спрямованість сучасного цивілізаційного процесу, який відкриває перед суспільством величезні можливості в розширенні обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями і капіталом. Глобалізація «роз'єднує не менше, ніж об'єднує, вона роз'єднує, об'єднуючи — розколи відбуваються з тих же причин, що і зростання одноманітності миру. Паралельно до такого процесу планетарного масштабу, який виник у бізнесі, фінансах, торгівлі та потоках інформації, рухається процес «локалізації», закріплення простору» [8, 6]. Те, що для одних є процесом глобалізації, для інших обертається локалізацією.

Прийнято вважати, що вперше про глобалізацію заговорили американські вчені. Як спеціальний термін слово «глобальний» не зустрічалося в назвах наукових робіт, не враховуючи кілька нехарактерних випадків кінця 60-х рр. У 1981 р. Дж. Маклін, який закликав «...зрозуміти і дати пояснення історичному процесу посилення глобалізації соціальних відносин» [7, с. 50—51].

Вперше термін «глобалізація» в науковому обігу з'явився в 1983 р., в статті Т. Левітта, опублікованій у журналі «Гарвард бізнес ревію» [2, 3]. Ним він так назвав феномен злиття ринків окремих продуктів, які впровадили транснаціональні корпорації. З того часу поняття глобалізації значно розширилося і збагатилося дефініціями. Разом з тим, популярність цей термін здобув завдяки Р. Робертсону, який застосував його в науці, ввів цей термін у ширший соціологічний і соціально-філософський контекст, у 1985 р. він дав детальне його тлумачення, і у 1992 р. виклав основи цієї концепції в спеціальному дослідженні [4, с. 460; 5, с. 3; 6, с. 6].

У 1980-х рр. цей термін не набув широкого розповсюдження, а у 1990-х рр. відбулася експансія цього терміну в різні соціальні дисципліни. Так, в 1990 році консультант Гарвардської школи бізнесу японець Кенічі Омас в своїй книзі «Світ без меж» писав, що «в новій ері глобалізації всі народи і всі основні процеси виявляються підпорядкованими глобальному ринковому простору, а традиційні держави-нації втрачають свою природність, стають непридатними як партнер в бізнесі, і в ролі суб'єктів, що діють, на світовій економічній сцені почали виступати глобальні фірми» [3, с. 62]. Початок 1990-х рр. ха-

рактизується збільшенням кількості статей і книг, присвячених проблемам глобалізації.

Економічна наука зосередила свої зусилля на таких напрямках: фінансова глобалізація, становлення і зміцнення глобальних ТНК, регіоналізація економіки, інтенсифікація світової торгівлі і тенденції до конвергенції. Фінансова глобалізація пов'язана з поглибленням фінансових зв'язків країн світу і фінансової лібералізації. В основі фінансової лібералізації лежить концепція ефективності, відповідно до якої досконала конкуренція на фінансових ринках і заходи щодо лібералізації руху капіталів підвищують фінансову ефективність, що автоматично сприяє зростанню ефективності в інших секторах економіки, зменшуючи витрати виробництва і споживання. Фінансова ефективність слугує фінансовим джерелом реального економічного багатства, а фінансова глобалізація несе істотну вигоду світовій економіці.

Таким чином, рушійною силою фінансової глобалізації є рух капіталів, прямих інвестицій. Усе більш рухомий характер капіталу є однією з найважливіших складових, що визначає індекс глобалізації. Дж. Сорос зазначає, що «міжнародні потоки капіталу інтенсифікувалися спочатку 1980-х рр. під впливом політики Р. Рейгана і М. Тетчер, а також на початку 1990-х рр., після розпаду радянської імперії, фінансові ринки стали посправжньому глобальними» [1, с. 18]. Саме США першими почали лібералізацію своїх ринків під час правління країною Рональда Рейгана, що дало свободу виходу національного капіталу на світовий ринок і збільшило міру свободи його функціонування. Це було зроблено, перш за все, з тим, щоб успішно конкурувати з країнами євrorинків, і з метою стимулювання підприємницької активності та обмеження регулюючої ролі держави в економіці. Така політика США задовольнила частково інвестиційні потреби економіки за рахунок ввезення капіталу. Великобританія стала наступною країною, яка успадкувала приклад США, і провела лібералізацію фінансового ринку за допомогою зусиль Маргарет Тетчер. Це одна з перших країн у Європі, яка реалізувала низку заходів щодо дерегуляції національного ринку капіталу і підвищення його конкурентоспроможності.

Суттєве зростання обсягів іноземних інвестиційних потоків припадає на кінець ХХ — початок ХХІ століття (табл. 1 і 2). Цьому сприяла глобалізація, а саме фінансова глобалізація, а також національні інвестиційні стратегії, і відповідно проведена ін-

вестиційна політика розвинених країн, і в першу чергу Сполучених Штатів, європейських країн, на чолі з Великобританією, і Японії. Лібералізація і заохочення інвестицій залишаються домінуючою складовою в інвестиційних політиках країн. Разом з тим, у деяких країнах зростають обмежувальні заходи і адміністративні процедури, внаслідок чого підвищився ризик інвестиційного протекціоналізму.

Пріоритетне і лідируюче положення займали і займають на сьогоднішній день розвинені країни; ще у 2000-х рр. розрив між розвиненими країнами й іншими країнами в притоках прямих іноземних інвестицій (ПІІ) був істотний.

Таблиця 1

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ПОТОКИ, млрд дол.

роки	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Внутрішні потоки									
Світ	13,3	26,6	54,1	55,8	207,5	342,4	1402,7	982,6	1243,7
Розвинуті країни	3,9	9,7	7,5	14,2	34,8	115,8	257,6	332,3	573,6
Транзитивні країни	–	–	0,02	0,02	0,08	4,1	7,0	31,1	68,2
в т. ч. Україна	–	–	–	–	–	0,3	0,6	7,8	6,5
Країни, що розвиваються	9,5	16,9	46,6	41,7	172,5	222,5	1138,0	619,2	601,9
Зовнішні потоки									
Світ	14,15	28,6	51,6	62,0	241,5	362,6	1232,8	882,1	1323,3
Розвинуті країни	0,05	0,5	3,2	3,9	11,9	55,2	134,2	122,1	327,6
Транзитивні країни	–	–	–	–	–	0,6	3,2	14,3	60,6
в т. ч. Україна	–	–	–	–	–	0,01	0,001	0,28	0,74
Країни, що розвиваються	14,1	28,05	48,4	58,05	229,6	306,9	1094,7	745,7	935,2

Джерело: <http://unctad.org>, 1970—2010.

**ВНУТРІШНІ І ЗОВНІШНІ
ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ЗАПАСИ, млрд дол.**

Роки	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Внутрішні запаси							
Світ	698,9	987,6	2081,3	3392,7	7445,6	11539,5	19140,6
Розвинуті країни	297,3	373,9	517,3	847,7	1731,6	2700,9	5951,2
Транзитивні країни	—	—	1,7	11,5	60,8	275,4	687,3
в т. ч. Україна	—	—	—	0,9	3,9	17,2	58,0
Країни, що розвиваються	401,6	613,7	1562,3	2533,6	5653,2	8563,0	12501,6
Зовнішні запаси							
Світ	548,9	899,3	2094,2	3615,7	7962,2	12416,0	20408,3
Розвинуті країни	71,7	86,0	145,5	330,0	857,4	1281,1	3131,8
Транзитивні країни	—	—	0,6	4,3	21,3	152,0	472,9
в т. ч. Україна	—	—	—	0,08	0,2	0,5	7,9
Країни, що розвиваються	477,2	813,3	1948,1	3272,2	7083,5	10956,4	16803,5

Джерело: <http://unctad.org>, 1980—2010.

Але разом з тим, перші п'ять років XXI століття характеризуються тенденцією до зменшення руху іноземних інвестицій, основними причинами, що зумовили таке падіння, стали низькі темпи економічного зростання в більшості регіонів світу, а також, несприятливі перспективи пожвавлення економіки, принаймні, в найближчому майбутньому. Таким чином, глобальні потоки прямих іноземних інвестицій на початку XXI столітті пережили черговий етап падіння в умовах повільної економічної динаміки. Так, у 2002 році було зареєстровано наступне чергове падіння річного показника глобального приливу прямих іноземних інвестицій: він скоротився більш ніж на 20 % до 651 млрд дол. США — найнижчого рівня з 1998 року. Потоки інвестицій зменшилися в 108 з 195 країн. Скорочення прямих іноземних інвестицій на початку XXI ст. було неоднаковим у різних країнах і регіонах.

2007—2008 роки характеризуються новою світовою фінансовою кризою, яка охопила всі країни світу. Зазначимо, що 29-відсоткове зменшення притоку ПІІ в розвинених країнах у 2008 році було обумовлене головним чином 39 % зменшенням вартісних обсягів трансграничного злиття і поглинань після їх буму, який закінчився у 2007 році. В умовах світової фінансової кризи показники притоку ПІІ впали до свого історичного рівня в розмірі з 1979 млрд дол. в 2007 році до 1697 млрд дол. у 2008 році, тобто на 14 %. Падіння продовжувалося і в 2009 році, причому темпи падіння прискорилися. Приток прямих іноземних інвестицій зменшився з 1,7 трлн дол. в 2008 році до менше, ніж 1,4 трлн дол. у 2010 році, і в 2011 році передбачається зростання на ринку прямих іноземних інвестицій до 1,4—1,6 трлн дол., у 2012 році — до 1,7 трлн дол., у 2013 році — до 1,9 трлн дол., тобто досягне найбільшого рівня 1,97 трлн дол., яких був у 2007 році [10]. За песимістичним сценарієм зростання буде повільне, й у 2013 році не досягне навіть 1,5 трлн дол.

У 2010 році, вперше за всю історію, країни, що розвиваються, освоїли майже половину глобального притоку прямих іноземних інвестицій. Питома вага країн, які розвиваються і країн з перехідною економікою в глобальних потоках ПІІ досягла загалом 54 %. Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій у 2010 році вирости до 1,24 трлн дол. США, й збільшилися на 5 % у порівнянні з 2009 роком, але разом з тим це на 15 % нижче їх до кризового рівня (середній показник за 2005—2007 рр.).

В Україні притоки і відтоки прямих іноземних інвестицій серед транзитивних країн достатньо невеликі (до 10 %), в глобальних іноземних інвестиційних потоках на нашу країну припадає 0,5 %, тому істотного впливу на світові тенденції не маємо. Зовнішні і внутрішні інвестиційні запаси в Україні також достатньо малі (0,3 % і 0,03 % від світових відповідно).

Висновки та перспективні напрями досліджень. Таким чином, у процесі даного проведеного дослідження сформуємо наступні висновки відносно тенденцій і розвитку світового ринку прямих іноземних інвестицій в умовах глобалізації та місця України:

1) перше десятиліття ХХІ століття характеризується активізацією інвестиційних процесів, зростання світових інвестиційних потоків. Хоча і спостерігалось деяке уповільнення протягом останнього десятиліття, яке було пов'язано з геополітичною напругою;

2) глобалізація привела до нерівномірності економічного розвитку країн, і сприяла до ще більшого розриву між центром і периферією;

3) зростанню обсягів прямих іноземних інвестицій сприяли заходи щодо лібералізації руху капіталів, починаючи з 80-х рр., які у свою чергу привели до підвищення фінансової ефективності;

4) джерелом прямих іноземних інвестицій виступають транснаціональні компанії розвинених країн світу, які в умовах глобалізації достатньо активно розгорнули свою діяльність (через філії, асоційовані компанії, СП тощо);

5) збільшення обсягів руху прямих іноземних інвестицій сприяли також трансграничне злиття і поглинання;

6) в умовах глобалізації спостерігається активізація міжнародної інвестиційної співпраці, сприяння із залучення додаткових іноземних інвестиційних джерел, інтеграція країн у світовий економічний простір;

7) прямі іноземні інвестиції в Україні щорічно зростають, але дуже повільно. Основною складовою інвестиційної політики України є лібералізація і заохочення інвестицій. Разом з тим варто зазначити те, що політична ситуація перешкоджає залученню інвестицій;

8) Місце України на світовому ринку прямих іноземних інвестицій, навіть не помітне, тому в умовах глобалізації нам залишається активізувати інвестиційну діяльність.

Подальшими напрямками дослідження з даної проблематики є активізація інвестиційної діяльності України, прогнозування глобальної динаміки на світовому ринку прямих іноземних інвестицій.

Література

1. Сорос Дж. О глобализации. — М.: Эксмо, 2004. — 224 с.
2. Levitt T. The Globalization of Markets // Harvard Business Review, 1983 — May, № 1. — P. 3
3. Ohmae K. The Bordless — Power and the strategy in the Interlinked Economy / K. Oh-mae. — Fontana, 1999. — 255 p.
4. Robertson R. Globalization Theory 2000+: Major Problematics // Handbook of Social Theory. Ed. by G. Ritzer and B. Smart. London, 2001 — P. 458—471.
5. Robertson R. Globalization Theory and Civilization Analysis // Comparative Civilizations Review. 1987, Vol. 17. — P. 1—19.
6. Robertson R., Lechner F. Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World-Systems Theory // Theory, Culture & Society. 1985, N3
7. Scholte J.A Beyond the Buzzword: towards a Critical Theory of Globalization / Kofman E., Youngs G. Globalization: Theory and Practice — L., 2003. — 313 p.

8. Zygmunt Bauman. Globalization. The Human Consequences (Themes for the 21st Century Series) / Cambridge: Polity Press LTD, 1998 — 72 p.

9. Сайт A.T. Kearney Global Management Consultants [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.antkearney.com

10. Сайт ООН, ЮНКТАД [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.unctad.org

Стаття подана до редакції 10.10.2011

УДК 334.735:339.1

Ю. В. Лисенко, канд. екон. наук, доц.,
І. В. Радамовська, викл., кафедра економіки підприємства,
ОКВНЗ «Інститут підприємництва «Стратегія»

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

АНОТАЦІЯ: У статті висвітлено проблеми формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств хлібопекарської галузі з урахуванням їх внутрішніх та регіональних особливостей. Здійснено ретельний порівняльний аналіз існуючих теоретичних положень управління конкурентоспроможністю. Обґрунтовано необхідність створення організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю продукції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність, управління, система управління, регіональні особливості, організаційно-економічний механізм.

АННОТАЦИЯ: В статье освещены проблемы формирования системы управления конкурентоспособностью предприятий хлебопекарной отрасли с учетом их внутренних и региональных особенностей. Осуществлен тщательный сравнительный анализ существующих положений управления конкурентоспособностью. Обоснована необходимость создания организационно-экономического механизма управления конкурентоспособностью продукции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкурентоспособность, управление, система управления, региональные особенности, организационно-экономический механизм.

ANNOTATION: This article highlights the problems of management competitiveness system of baking industry enterprises with regard to their internal and regional characteristics. In the article was carried out thorough comparative analysis of the existing provisions of the management competitiveness. The article justifies the necessity of